

М. Я. Яструбський

Національний університет «Львівська політехніка»,

І. І. Кузь

Тернопільський національний економічний університет

СИТУАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК СПОСІБ ФОРМАЛІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

© Яструбський М. Я., Кузь І. І., 2014

Розкрито зміст ситуаційного моделювання у сфері бухгалтерського обліку. Охарактеризовано можливість формалізації бухгалтерського обліку з погляду ситуаційного моделювання як певної послідовності впорядкованих етапів господарської діяльності, що поєднуються та відображаються в обліку. Сформульовано підходи до розвитку ситуаційного моделювання в обліковій системі.

Ключові слова: система бухгалтерського обліку, ситуаційне моделювання, зміст, процес, етапи, інструментальні засоби

M. J. Yastrubsky

Lviv Polytechnic National University

I. I. Kuz

Ternopil National Economic University

SITUATIONAL MODELING FORMALIZATION METHOD OF ACCOUNTING

© Yastrubsky M.J., Kuz I.I., 2014

Identification of accounting in modern conditions from the point of view of the processes of identifying, measuring, registration, accumulation, generalization, storage and transmission of information about the activities of the entity's external and internal users for decision making can be solved by simulation of accounting and economic structures in combination with the relevant correspondence of accounts.

The article outlines the possibility of formalization of accounting from the point of view of the situation modelling as a particular sequence of ordered phases of economic activity, which are connected and are reflected. Situational modelling in accounting accounts for its innovative formalization, provides the appropriate implementation of the method of improvement of knowledge and research in this area.

The specification of the accounting process in situating plane the positioning of the elements of accounting without losing the main properties, a system – forming unity and interaction of all components. The subject is the application of situational user modelling not only as a means of projecting through the formation of identities and differences with a certain model, but also as an efficient method of teaching credentials of science and training of specialists.

Ability accounting system to solve specific problems suggests the existence of well-defined dependencies between fact of economic activity and the system of measures for the implementation of accounting generalizations.

The practical meaning of the situation modeling in accounting determined by the scope of the organizational, documental and management segments accounting for separately taken enterprise and a set of conventions, and the main tools of the combination of the mentioned components is logically ordered sequence display information in the accounts.

This article summarizes the existing approaches to defining the essence and content of the concept of situational modelling in accounting and contains proposals on regulation of the situation modelling accounting and business structures in combination with the relevant correspondence of accounts, the formation on this basis of innovative constructive impacts on the formalization of accounting as a whole.

Key words: accounting, case simulation, content, process steps, tools

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови реалізації економічних відносин формують якісно нові запити стосовно бухгалтерського обліку. Очевидним є те, що ідентифікація бухгалтерського обліку з погляду процесів виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про діяльність суб'єкта господарювання зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень є однобічною та недостатньою. З цього приводу маневреність відносно ситуацій різного організаційно-господарського характеру є одним із основних аспектів сучасного етапу розвитку та вдосконалення облікового процесу.

Інструментарієм для вирішення такого змісту завдань може бути моделювання обліково-господарських конструкцій у поєднанні із відповідною кореспонденцією рахунків бухгалтерського обліку.

Такий спосіб вираження облікової роботи забезпечується методом моделювання із позиціонуванням на ситуаційний характер та прив'язаністю до окремих прикладів здійснення фактів господарських процесів. Отже, можна стверджувати про існування ситуаційного моделювання в бухгалтерському обліку, що зумовлює його інноваційну формалізацію, забезпечує відповідну реалізацію способу вдосконалення знань та досліджень у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.. Термін “ситуаційне моделювання”, як і “формалізація бухгалтерського обліку”, з огляду на використання такої категорії, не набули значного поширення та чіткого вираження в науковій літературі із бухгалтерського обліку. Якщо абстрагуватись від характерних критеріїв визначення понять та умов їх реалізації, то можна стверджувати, що практична більшість наукових напрацювань із бухгалтерського обліку тією чи іншою мірою заторкує ситуаційне моделювання. Зокрема, теоретично наближеними з цього приводу є праці вчених О. П. Рудановського, І. Ф. Шерра, О. М. Галагана [1].

Практичною складовою охарактеризовано формалізацію бухгалтерського обліку з погляду ситуаційного моделювання у дослідженнях американського вченого Дж. Сортера, зокрема в частині утвердження сутності термінів «факти господарської діяльності» та «облікові факти», з акцентом на відповідну структурованість облікової системи.

Конкретизованіший підхід до вирішення проблеми формалізації бухгалтерського обліку з позиції ситуаційного моделювання простежується у працях Р. Ентоні та Дж. Піса, а також О. І. Кольваха [3]

Позиція зазначених авторів суттєво ідентифікує зміст та межі використання ситуаційного моделювання в бухгалтерському обліку, тим самим утверджуючи відповідний підхід до формування практичного позиціонування теоретичної основи із певним способом вирішення господарського завдання.

Зокрема, на думку О. І. Кольваха, бухгалтерський облік – будь-яка його система – вирішує два основних завдання: відображення або моделювання облікових ситуацій засобами мови бухгалтерських проведень з метою формування облікової інформації та перетворення первинних облікових даних на зведені бухгалтерські документи [3].

Аналіз сукупності інформації наукового змісту, що зосереджує увагу на ситуаційному моделюванні як способі формалізації бухгалтерського обліку, дає підставу стверджувати про

недостатню увагу науковців до цієї проблематики, що, своєю чергою, засвідчує актуальність цієї теми та зумовлює основні завдання і мету дослідження.

Постановка цілей. Метою статті є узагальнення різних підходів щодо визначення суті та змісту поняття ситуаційного моделювання в бухгалтерському обліку та пропозиції щодо нормування ситуаційного моделювання обліково-господарських конструкцій у поєднанні із відповідною кореспонденцією рахунків бухгалтерського обліку, формування на цій основі інноваційних конструктивних впливів на формалізацію бухгалтерського обліку загалом

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Адаптивна система бухгалтерського обліку іманентно реагує на подразники зовнішнього та внутрішнього характеру, забезпечуючи відповідний алгоритм дій та процедур, котрі можна розглядати як в комплексі загального та безперервного процесу здійснення бухгалтерського обліку, так і окремо взятого сценарію реалізації та вирішення конкретного завдання.

З цього приводу доцільно визначити, що конкретизація облікового процесу в ситуаційній площині дає можливість позиціонувати елементи бухгалтерського обліку без втрати ним основної властивості – системоутворювальної єдності та взаємозв'язку усіх компонентів.

Здатність облікової системи вирішувати конкретні завдання дає підставу стверджувати про існування чітко визначених залежностей між фактом господарської діяльності та системою заходів здійснення облікового узагальнення. Ситуації із умовно визначеними критеріями характеризуватимуться й ідентичними результатами.

Зазначимо, що така інтерпретація формалізації облікового процесу наштовхується на певні умовності, зокрема:

- обліковий процес слід розглядати з позиції процедурності, тобто здатності послідовно та регламентовано реагувати на факти господарської діяльності;
- для оцінки функціонування облікової системи під таким кутом не є важливим кількісний результат;
- основним атрибутом незмінності параметрів облікової системи та її результатів є принципи облікової політики, що і є визначеними умовами.

Вихідним акцентом, що забезпечує життєздатність такої теорії, є практична можливість моделювати мінливість стану облікової системи щодо конкретно визначеної господарської ситуації із відповідним набором вхідних даних, що й обґрунтовує ситуаційне моделювання бухгалтерського обліку.

Звідси очевидно, що практичний зміст ситуаційного моделювання у бухгалтерському обліку визначений межами застосування організаційного, документального та управлінського сегментів обліку на окремо взятому підприємстві та (або) відповідним набором умовностей, а основним інструментарієм поєднання згаданих складових є логічно впорядкована послідовність відображення інформації на рахунках бухгалтерського обліку. В такому випадку йдеться про певну логічну конструкцію, що належить площині алгоритмічного програмування.

Отже, можна стверджувати про те, що ситуаційне моделювання в обліку не тільки виконує функцію вирішення окремих практичних завдань, але і є доволі поширеною формою навчання та удосконалення професійних навичок.

Ступінь такої формалізації бухгалтерського обліку, що здійснюється за принципом ситуаційного моделювання, аж ніяк не є засобом теоретичного чи практичного обмеження обліку як науки. З цього приводу К. Ерроу, Ф. Хан визначають процес формалізації як науковий прогрес, оскільки будь-яка ідея може бути втілена за умови її належного узагальнення та конструювання [2, с.267].

У контексті побудови ситуаційної облікової моделі можна виявити низку факторів, що з позиції ідентифікації їхніх параметрів є основою для управління обліковим процесом. Аналіз таких чинників забезпечує первинну формалізацію обліку та значно розширює межі проектування результатів облікових ситуацій, а це, своєю чергою, забезпечує можливість морфологічного підходу в обліковому моделюванні тієї чи іншої ситуації.

Серед значної кількості факторів впливу на процес ситуаційного моделювання найважливішими є ті, котрі можна проаналізувати стосовно керованості з боку суб'єкта господарювання,

природи виникнення (походження), характеру мінливості та ступеня (інтенсивності) впливу на кінцевий результат (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика факторів впливу на процес побудови ситуаційної облікової моделі

Характеристика факторів	Фактори впливу на процес ситуаційного моделювання				
	Організаційна структура підприємства	Облікова політика підприємства	Креативність у здійсненні облікових процедур	Законодавчо-нормативна регламентація обліку	Специфічні облікові умови конкретних господарських ситуацій
За походженням:					
– фактори зовнішнього впливу				+	+
– фактори внутрішнього впливу	+	+	+		+
За контрольованістю з боку суб'єкта господарювання:					
– контрольовані суб'єктом господарювання	+	+	+		
– неконтрольовані суб'єктом господарювання				+	+
За інтенсивністю впливу:					
– безпосередній вплив		+	+	+	+
– опосередкований вплив	+				+
За характером мінливості:					
– мінливі в часі			+		+
– сталі в часі	+	+		+	

Формалізацію бухгалтерського обліку з погляду ситуаційного моделювання відображено на рис. 1.

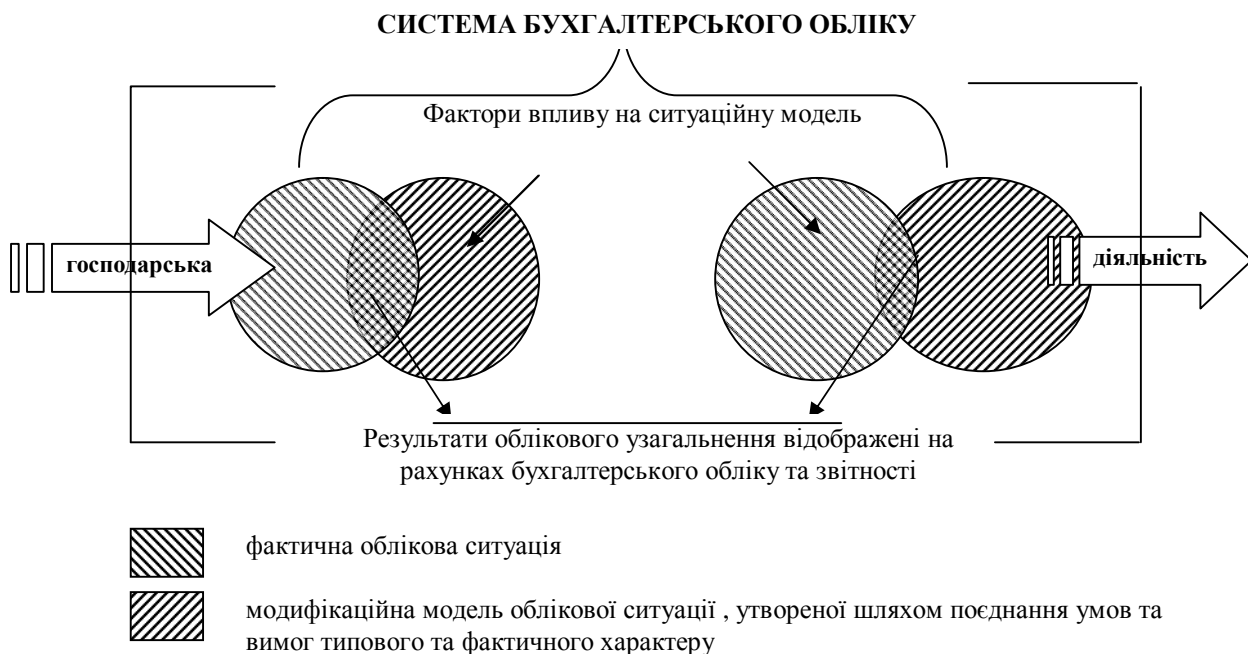

Рис. 1. Формалізація обліку за принципом структури ситуаційного моделювання

Варто зазначити, що процес ситуаційного моделювання з позиції ідентифікованих параметрів та факторів є основою оперативного та адекватного проектування облікових ситуацій визначеного характеру, що у поєднанні із зазначеним способом формалізації обліку дає можливість визначити множину взаємозв'язків, структурувати систему бухгалтерського обліку виключно для потреб суб'єкта господарювання. Такий підхід дасть змогу сформувати оптимальний набір облікового інструментарію, не обтяжуючи зайвим навантаженням діяльність підприємства.

У структурі вказаної облікової системи простежується закономірність у появі модифікаційного підходу (здатності суб'єкта господарювання впливати на модель) в процесі реалізації ситуаційного моделювання.

Типовість облікового ситуаційного моделювання не завжди може врахувати специфічні особливості та характеристики конкретного факту господарської діяльності. В цьому разі постає необхідність сформувати найприйнятніший варіант облікового узагальнення, тобто здійснити модифікацію ситуаційної моделі, адаптувавши її до фактичних умов.

Мотивація формалізації бухгалтерського обліку через призму окремих облікових ситуацій та типових господарських процедур зумовлює існування конкретних складових. Предметним є те, що такі елементи визначені за будь-якої форми здійснення облікового узагальнення чи реалізації господарської діяльності загалом, а тому форму ситуаційного моделювання можна подати такими компонентами: фактами господарської діяльності, рахунками бухгалтерського обліку та системною складовою – процедурою обліку (рис. 2).

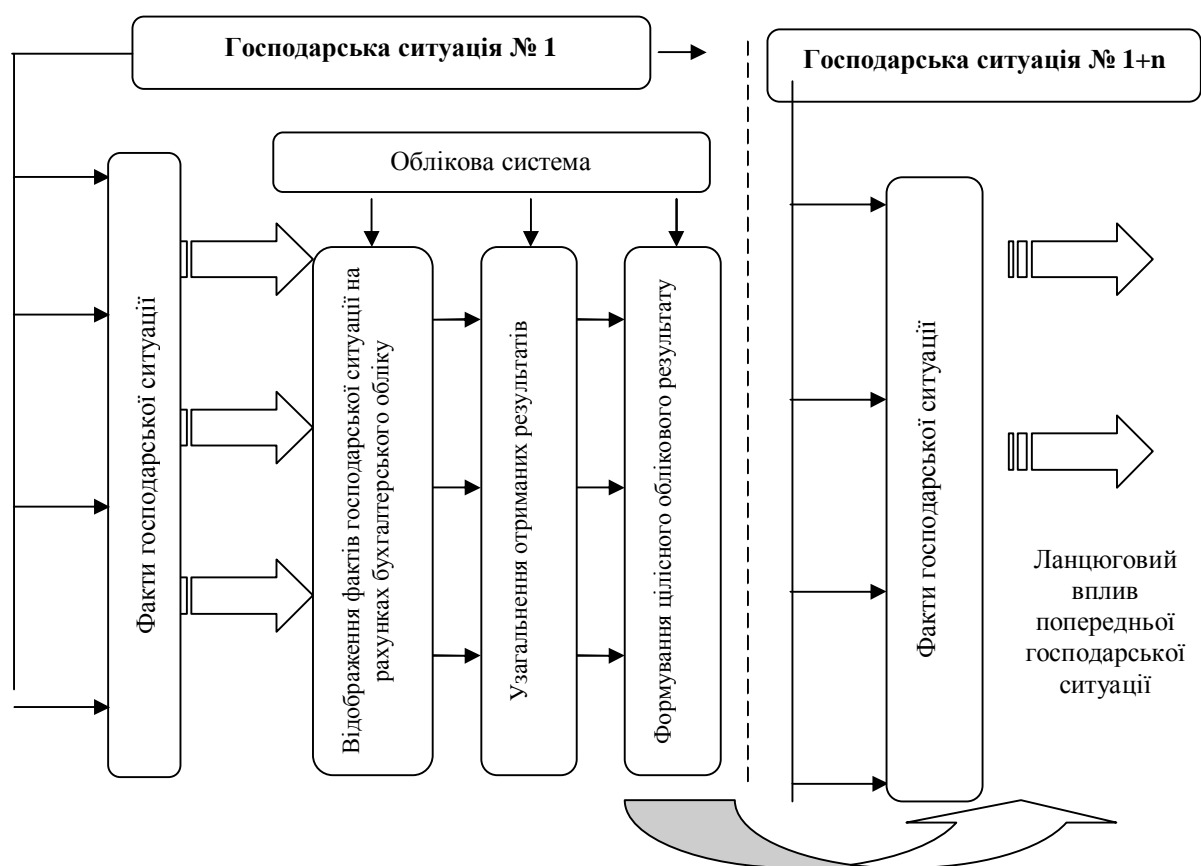

Рис. 2. Процес ситуаційного моделювання в господарській діяльності підприємства

Враховуючи об'єктивно вмотивовану необхідність видозміни ситуаційної облікової моделі, принциповим є питання її універсальності щодо предмета моделювання. Очевидно, що такі властивості ситуаційної моделі, як логічна послідовність її структури та здатність охопити усі

можливі варіанти розвитку подій, значно полегшують процес модифікації, тим самим підвищуючи цінність такого способу моделювання.

З метою практичного обґрунтування результатів дослідження розглянемо типову господарську ситуацію в контексті ситуаційного моделювання бухгалтерського обліку (рис. 3).

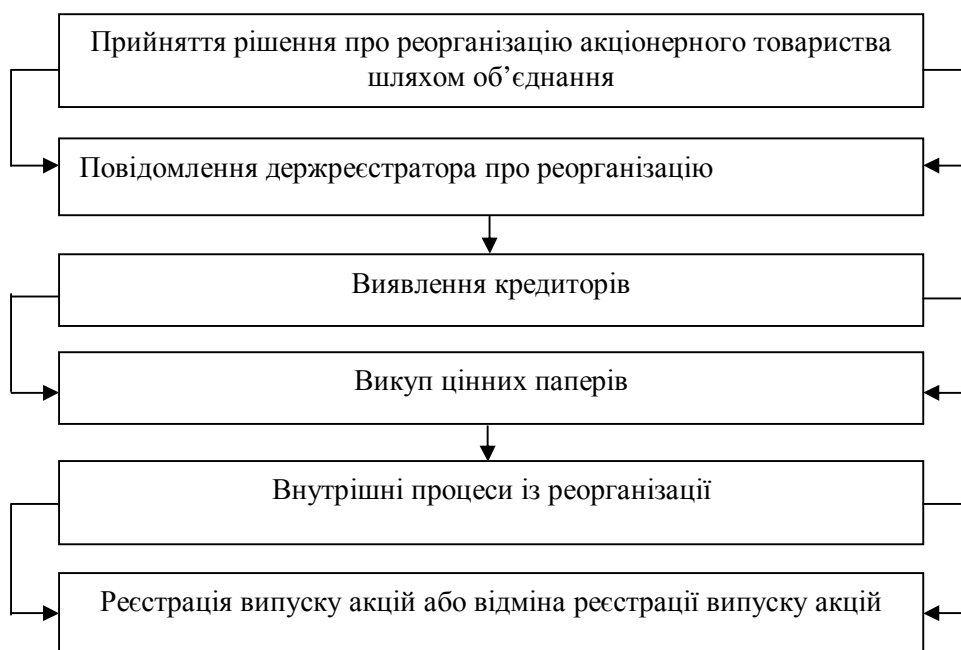

Рис. 3. Модель-схема господарських процесів у разі об'єднання акціонерних товариств

У цьому випадку дослідження спрямуємо на господарські та бухгалтерські процеси, пов'язані із об'єднанням акціонерних товариств, що відбувається за принципом складання передавального балансу.

Іншою складовою ситуаційної моделі є формування залежностей між фактами господарської діяльності та методологією бухгалтерського обліку з побудовою конструкції кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку. Відповідну складову ситуаційної моделі характеризує рис. 4.

Поєднавши складові моделювання, отримаємо загальну ситуаційну модель реорганізації акціонерних товариств шляхом їх об'єднання, котра відображає умовно універсальний характер перебігу господарських та облікових етапів і процедур здійснення таких перетворень.

За цих умов роль бухгалтера-практика зводиться до необхідності позиціонування фактичних господарських ситуацій із тими, які вже змодельовані та визначені кореспонденцією рахунків і організаційно-управлінськими діями.

Предметним є те, що онтологія процесу ситуаційного моделювання в бухгалтерському обліку визначає ключові етапи його реалізації, оскільки не може ґрунтовно відобразити цілісну систему обліку. Кожна ситуація має умовний характер, а основним інструментарієм облікової системи в цьому разі виступають рахунки бухгалтерського обліку.

При цьому формалізація бухгалтерського обліку через ситуаційне моделювання є лише альтернативою, котру необхідно розглядати у нерозривному взаємозв'язку із іншими можливостями структурного вияву облікової системи, що забезпечить збалансовані запити внутрішнього та зовнішнього середовища, а отже, й облікової універсальності суб'єкта господарювання.

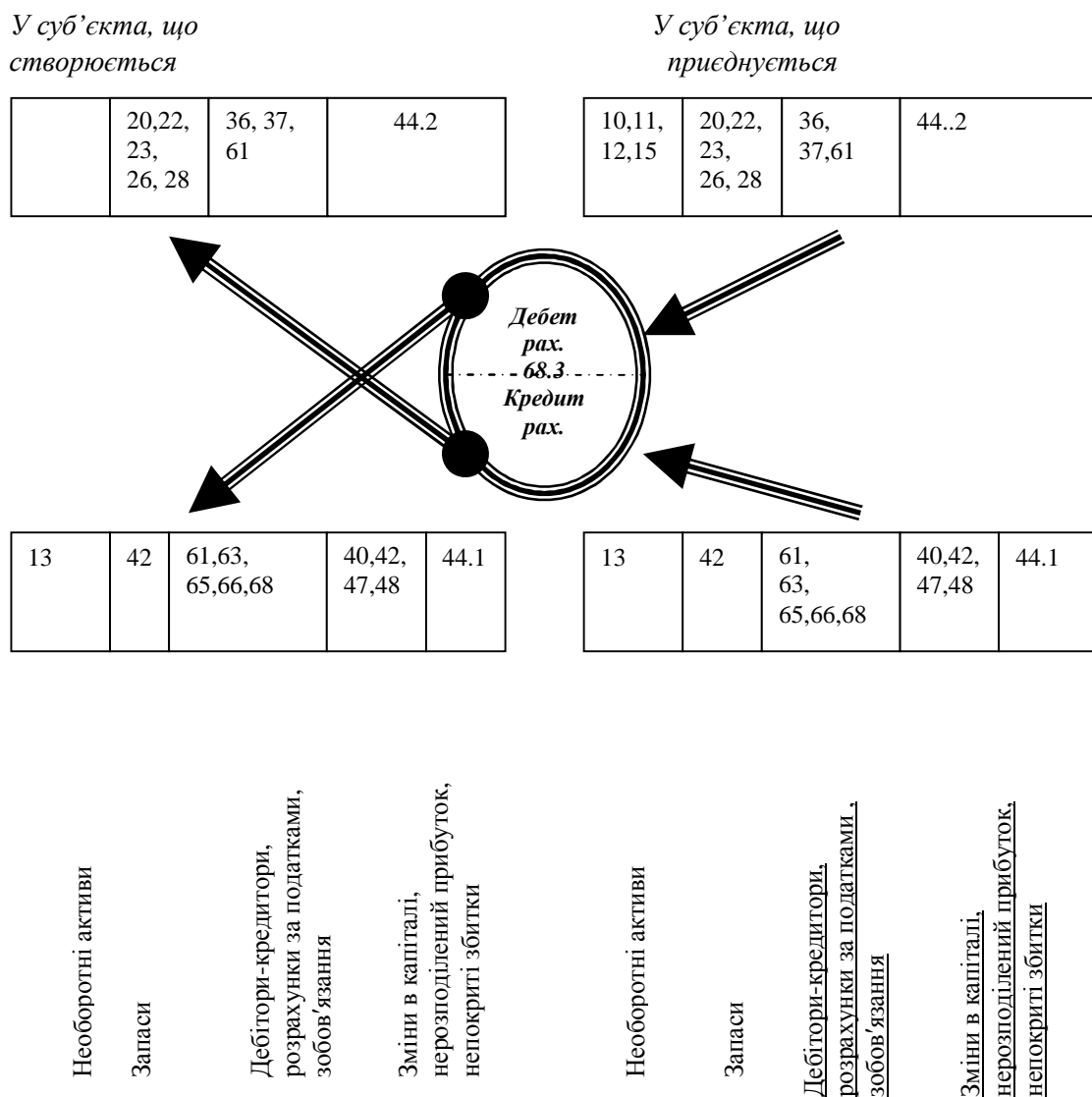

Рис. 4. Кореспонденція рахунків у разі об'єднання акціонерних товариств, що відбувається на підставі складання передавального балансу

Висновки. В системі облікового відображення фактів господарської діяльності особливе місце займає ситуаційне моделювання, що дає змогу акцентувати на морфології облікової системи з погляду окремих логічно впорядкованих структурних елементів. Очевидно, що в контексті умов формалізації бухгалтерського обліку спосіб представлення облікового процесу як набору організаційно-господарських послідовностей найприйнятніше визначає суть та зміст облікової роботи. Своєю чергою, розуміння принципу формування облікової ситуації, визначення основних чинників впливу на неї оптимально реалізує межі обліку на окремо взятому підприємстві.

Предметним є застосування ситуаційного облікового моделювання не тільки як засобу проектування шляхом формування тотожностей та відмінностей від визначеної моделі, але й як ефективного способу навчання облікової науки та підготовки відповідних фахівців.

1. Галаган А.М. *Основи общего счетоведения* / А.М. Галаган – М.: Изд-во Наркомторга СССР и РСФСР, 1928. – 436 с. 2. Журавель Г.П. *Облікова політика підприємства в ринкових умовах* / Г. П. Журавель, В. Б. Клевець, П. Я. Хомин. – Тернопіль: Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 319 с. 3. Кольвах О. И. *Ситуаційно-матрична бухгалтерія: моделі і концептуальні рішення: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора экон. наук* / О.И. Кольвах. – М., 2000. – 60 с. 4. Шапошников А.А. *Классификационные модели в бухгалтерском учете* / А.А. Шапошников. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 144 с.